

УДК 378.4(438.11)+327

Ситницький М. В.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ПРІОРИТЕТИ РОЗВИТКУ ВАРШАВСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ ЯК МІЖНАРОДНОЇ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ І НАВЧАЛЬНОЇ ІНСТИТУЦІЇ

Досліджено ключові пріоритети, що формують стратегію розвитку Варшавського університету на шляху до зміцнення своєї позиції на міжнародному ринку освітніх та дослідницьких послуг. Систематизовано основні напрями реалізації інвестиційної програми та програми інформатизації університету. Узагальнено досвід Варшавського університету у сфері підвищення якості управління університетом, розширення співпраці з навколишнім середовищем та інструментів інтернаціоналізації університету.

Ключові слова: пріоритети розвитку, Варшавський університет, дослідницький університет, міжнародна навчальна інституція, стратегія розвитку.

Постановка проблеми. Варшавський університет сьогодні є потужною дослідницькою і навчальною інституцією Польщі та одним із кращих наукових центрів Європейського Союзу. За публічними даними [1, с. 1–3], Університет має: 200 років традиції; 21 факультет; 30 наукових і навчальних підрозділів; 44 400 студентів; 3200 докторантів; 7200 працівників; 36 400 абітурієнтів на рік, що беруть участь у конкурсі; 10 400 випускників щорічно; 1500 урядових та міжнародних грантів; 13 грантів від Європейської дослідницької ради та 1,4 мільярди злотих щорічного бюджету. Варшавський університет визнаний міжнародним рейтингом «QS World University Rankings, 2017» [2] як університет, що посідає 366 місце у світі.

Вивчення такого досить успішного досвіду буде корисним для України з огляду на подальше використання ефективних прийомів, інструментів та методів для розвитку вітчизняних дослідницьких університетів на шляху до інтеграції з європейським освітнім та науковим простором.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням стратегічного управління розвитком організацій займається значна кількість авторитетних науковців. Серед таких – польський економіст Кшиштоф Облуй, який цілий розділ своєї книги присвятив питанням моделювання стратегії: побудові місії організації; визначенню конкурентних переваг організації; встановленню конкретних цілей і розробленню функціональної програми дій організації [3, с. 2].

Питанням побудови і реалізації стратегії дослідницьких університетів нами була приділена детальна увага у попередніх дослідженнях. Проведено аналіз стратегії розвитку освітніх послуг та навчальних програм у Варшавському університеті та здійснено систематизацію концептуальних засад стратегії розвитку Варшавського університету як лідера освітнього ринку Польщі.

Професори Варшавського університету Яцек Пасічний та Біата Глінка у статті обґрунтували, що менеджери, які працюють в умовах невідомості, часто не використовують досвід, не можуть використовувати приклади інших і навіть формулювати висновки зі власного досвіду [4, с. 151–169].

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Питання пошуку ефективних інструментів та методів побудови і реалізації стратегії дослідницького університету залишаються актуальними і сьогодні. Вирішення цього питання за рахунок вивчення передового іноземного досвіду є корисним для розвитку освітньої та наукової галузі України і суб'єктів, що в ній задіяні.

Метою статті є дослідження ключових пріоритетів, що формують стратегію розвитку Варшавського університету на шляху до зміцнення його позиції на міжнародному ринку освітніх та дослідницьких послуг. Ця мета зумовила постановку і вирішення таких завдань: систематизувати основні напрями реалізації інвестиційної програми та програми інформатизації університету; узагальнити досвід Варшавського університету стосовно підвищення якості управління університетом, розширення співпраці з навколишнім середовищем та ефективних інструментів інтернаціоналізації університету.

Виклад основного матеріалу. Основні пріоритети розвитку Варшавського університету, що формують його міжнародний імідж і забезпечують комфортність його внутрішнього функціонування, базуються на чотирьох основних засадах (рис. 1).

Реалізація інвестиційної програми. Цей пріоритет сприяє розвитку матеріальної бази та засобів функціонування, що мають відповідати сучасним трендам розвитку науки і техніки у дослідницькому університеті світового класу. Інвестиційна програма Варшавського університету зосереджена на трьох університетських кампусах, таких як центральний (Краківське Передмістя та Повіслі), Охота і Служевець. У період 2009–2016 рр. університет значно розширив можливості матеріальної бази факультетів та створив багато навчальних, науково-лабораторних і експериментальних баз. Але у планах ще залишається програма поліпшення умов навчання на гуманітарних та інших факультетах. Також заплановано покращення гуртожитків для поліпшення умов життя студентів. На це передбачено відповідні фінансові ресурси, що дадуть змогу модернізувати і реконструювати власні будівлі. На інвестиційну програму розвитку Варшавського університету виділено у загальній сумі понад 1,6 млрд. злотих. Основним документом, що окреслює плани, обсяги інвестицій та строки виконання робіт, є довгострокова програма розвитку «Перспективний інвестиційний план Варшавського університету», що фінансується з державного бюджету і включає в себе реалізацію 25 основних інвестиційних завдань. Заплановані завдання передбачають будівництво нових будівель та реконструкцію або адаптацію існуючих на території всіх трьох кампусів. Але основна питома вага інвестицій зосереджена на розбудові навчально-наукових кампусів: Центру нових технологій Варшавського університету «Ochota»; будівництві приміщення для факультетів неолології, прикладної лінгвістики та східно-слов'янської філології та будівництві будинку факультету психології на території кампусу Охота (табл.1).

Наведена таблиця 1 показує інвестиційні пріоритети Варшавського університету, спрямовані на будівництво сучасних навчальних та науково-дослідних приміщень для роботи експериментальних відділів. Центр нових технологій Варшавського університету Ochota має на меті проведення досліджень у сферах, які розглядаються як пріоритетні для розвитку країни. Серед таких слід виділити: якісну бізнес-освіту; наукові дослідження в галузі біотехнологій, хімічних наук, інформаційних технологій, фізики та матеріалів. Будівництво сучасного місця розташування для факультетів неолінгвістики, прикладної лінгвістики та східнослов'янської філології дає змогу ввести в навчальний процес близько 100 сучасних лекційних кімнат для використання викладачами та студентами Варшавського університету. Реалізація цієї інвестиційної програми передбачає оснащення сучасним обладнанням лабораторій, мовних лабораторій, конференц-залів та комп'ютерних класів.

Інформатизація університету. Цей напрям залишається одним із пріоритетних у загальній стратегії розвитку Варшавського університету. План розвитку розроблений на стратегічний період і включає сім сфер (рис. 2).

Відповідно до рисунку 2 охарактеризуємо основні сфери інформатизації Варшавського університету.

Внутрішній портал Варшавського університету (Intranet). Основним завданням цього порталу є надання співробітникам та студентам доступу до сучасних інструментів роботи для використання у викладацькій, науковій та організаційній діяльності відповідно до міжнародних академічних стандартів. Удосконалення порталу передбачає тісну інтеграцію все більших електронних ресурсів UW. Така оптимізація дає змогу упорядкувати процедури та правила, що діють в університеті, й інтенсифікувати процеси обміну інформацією.

Віртуальна бібліотека та бази даних. Для забезпечення зручності пошуку необхідної джерельної бази та автоматизації використання фондів усіх

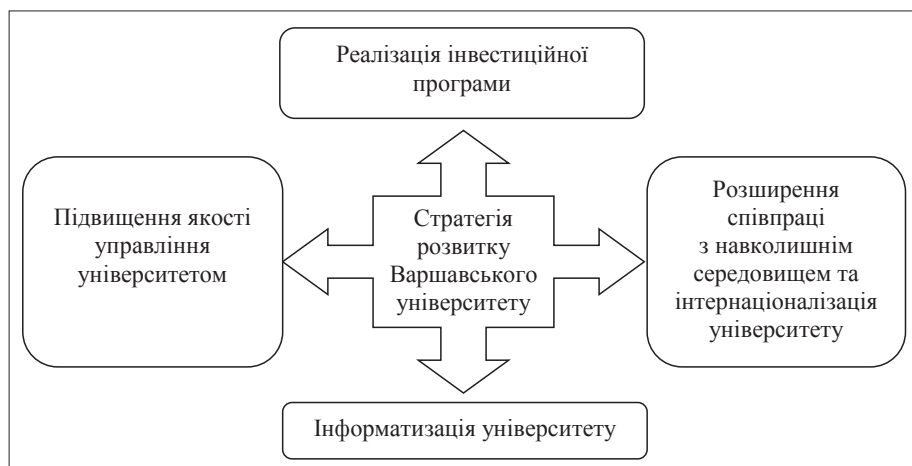

Рис. 1. Пріоритетні напрями розвитку Варшавського університету

Джерело: систематизовано автором на основі [5]

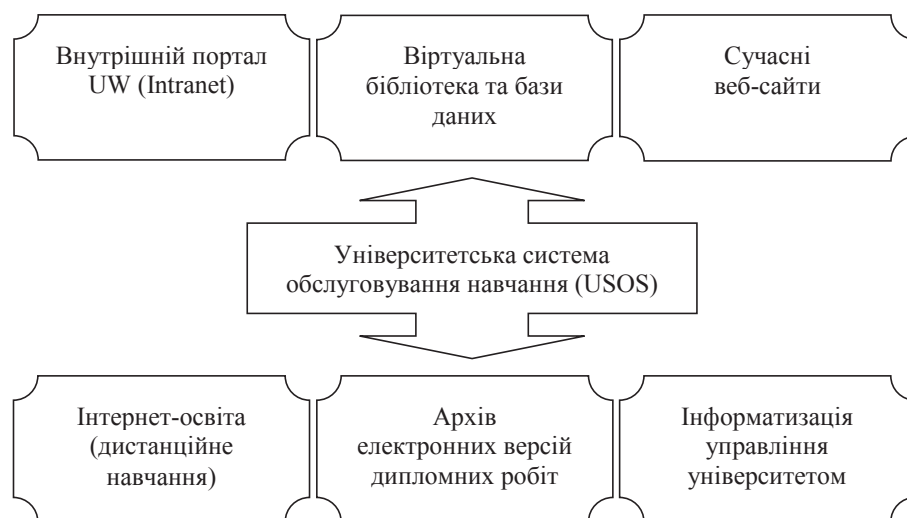

Рис. 2. Сфери інформатизації Варшавського університету

Джерело: систематизовано автором на основі [5, с. 14–15]

46 університетських бібліотек, що включають у себе і факультетські, Університет вбачає одним із головних завдань розроблення та розвиток інформаційної системи, що дасть змогу об'єднати всі фонди у цифровому вигляді в один електронний портал пошуку та доступу. Університет прагне до системного оновлення бібліотечних фондів шляхом ініціації участі у програмах розвитку і впровадження загальнодоступної бібліотечної інформаційної системи у Польщі. Це забезпечує обмін знаннями та науковими досягненнями. У Варшавському університеті вже реалізовано загальнонаціональний план на базі міждисциплінарного центру математичного та обчислювального моделювання (IBM), де побудовано віртуальну бібліотеку наук (BWN). Інновації пов'язані з впровадженням інформаційно-кому-

Таблиця 1

Основні інвестиції Варшавського університету

Об'єкт інвестування	Загальний обсяг інвестицій, тис. зл.
1. Центр нових технологій Варшавського університету «Ochota» (CeNT), (Ochota Campus)	643 480
2. Приміщення для факультетів неолінгвістики, прикладної лінгвістики та східнослов'янської філології	235 790
3. Будівництво приміщень для факультету психології	115 000

Джерело: розраховано автором на основі [5, с. 19–20]

нікаційних технологій у цьому об'єкті, ведуть до принципових змін в університетській системі наукової комунікації.

Сучасні веб-сайти забезпечать Варшавському університету відповідне позиціонування у міжнародному інформаційному просторі, сформулюють популяризацію корпоративного стилю та полегшать доступ до інформації. Університет прагне внести необхідні оптимізаційні зміни на веб-сайти своїх факультетів, наукових центрів та інших структур, що їх мають. Всі ці суміжні веб-сайти сучасного Варшавського університету повинні бути зручними для користувачів, мати спрощену навігацію та легкий доступ до ключової інформації. Важливо забезпечити опцію переглядання інформації на іноземних мовах та розвитку версії веб-сайту для людей з особливими потребами.

У межах стратегії розширення ринків та освоєння нових сфер на міжнародному рівні Варшавський університет прагне розвивати можливості *Інтернет-освіти (дистанційного навчання)*. Цей сегмент вже тривалий час викликає зацікавлення у значної аудиторії абітурієнтів і має передумови для зростання і розвитку у перспективі. Інтернет-освіта створює можливості для подолання географічних бар'єрів за рахунок тимчасового доступу до якісної університетської освіти на найвищому рівні. Ця форма освіти використовуються не тільки для надання післядипломної освіти, але також як додатковий елемент на магістерських та бакалаврських програмах, особливо у процесі вивчення іноземних мов. Сьогодні університет надає серйозну підтримку всім ініціативам, що приводять до появи нових онлайн-курсів, та сприяє цій формі освіти у студентів. У Центрі нових технологій Варшавського університету *Ochota* інсталюється необхідне обладнання, щоб використовувати відповідну інфраструктуру, ресурси і програмне забезпечення в навчальному процесі.

За стратегічну ціль Варшавським університетом було поставлено підвищення ефективності боротьби з плагіатом. Для реалізації цієї мети було створено та розвивається *архів електронних версій дипломних робіт*. Контроль академічної доброчесності здійснюється не тільки на рівні дипломних та докторських робіт, а і під час написання тез і наукових статей. Стрімкими темпами розвивається технологія з оцифровки дипломних робіт, і у стратегічній перспективі планується цей напрям тільки посилювати і розвивати.

Інформатизація управління університетом набирає обертів у частині амбітної цілі з повної комп'ютеризації системи управління університетом. Ця інформатизація зможе забезпечити підвищення функціональності та інтеграції управління персоналом університету та системи управління фінансами.

Університетська система обслуговування навчання (USOS). Цей задуманий та успішно реалізований ІТ-проект університету дав змогу автоматизувати процес навчання і послідовно удосконалитись вже кілька років. У стратегічній перспективі планується докласти зусиль, щоб зробити систему USOS більш зручною та опціональною для студентів і співробітників. Система USOS оснащена інтелектуальним аналізатором, що здатний ідентифікувати та вирішувати проблеми, які виникають під час використання системи. Зараз ведеться активна робота над забезпеченням опцій у системі USOS, щоб вона стала повноцінним інструментом забезпечення якості освіти у Варшавському університеті. Університет прагне, щоб система стала зрозумілішою, надійною, прозорою і надавала максимум інформації, включаючи пропозиції навчання.

Підвищення якості управління університетом. Цей пріоритет реалізується через розвиток Варшавського університету як комфортного та привабливого місця навчання і побиту іноземців та громадян Польщі. Університет прагне здійснювати управління у всіх сферах функціонування університету таким чином, щоб студенти, аспіранти, а також міжнародні студенти, що приїхали по обміну з університетів-партнерів, відчували, що ця інституція створена та функціонує для них. Університет постійно оптимізує процес роботи деканатів та інших підрозділів на принципах ефективного, прозорого та ввічливого партнерства зі студентом. Цей навчальний заклад прагне допомагати вчитися тим, хто цього бажає, а також приділяє багато уваги розвитку інфраструктури та методик викладання для студентів з обмеженими фізичними можливостями. Ведеться системна робота над полегшенням доступу до інформаційних ресурсів з урахуванням релевантності запитів студентів та постійним їх поповненням.

У межах розроблення та вдосконалення системи управління університетом планується така діяльність, як дотримання принципу раціонального використання коштів університету та раціоналізація зайнятості; підвищення частки отримання фінансових ресурсів із зовнішніх джерел, включаючи доходи від сервісних робіт та досліджень на замовлення корпоративних структур; робота над ефективною системою мотивації працівників підвищувати свою професійну кваліфікацію; розвиток системи атестації та оцінювання наукових і педагогічних кадрів; вдосконалення системи просування по кар'єрі та гідної винагороди; покращення функціональних можливостей операційних інформаційних систем (USOS, HMS) для допомоги роботі викладачів та персоналу. Така автоматизація, також дає змогу вчасно доглядати за здоров'ям працівників та студентів Варшавського університету, що є дуже важливо.

Розширення співпраці з навколишнім середовищем та інтернаціоналізація університету. Варшавський університет не обмежується лише навчанням студентів і науковими дослідженнями. Він є найбільшим в країні дослідницьким університетом, що об'єднує таку велику кількість учених, і є одним з найважливіших центрів освіти кадрів для потреб економіки й управління та інших важливих сфер у Польщі. Університет є центром формування думок, що впливають на формування політичних та економічних позицій, що є важливими для країни та суспільства. Університет підтримує важливу соціальну роль у місті розташування Варшаві та Польщі загалом. Міжнародний авторитет Університету суттєво допомагає налагодженню ефективної співпраці з іншими країнами і консенсусу в Європейському Союзі.

В університеті як серед учених, так і серед його студентів сформовано команди, що роблять зусилля для того, щоб відповідати на конкретні виклики і проблеми, які виникають в економічному і соціальному житті регіону, країни і Європи. Університет підтримує всі ці заходи та моніторить рівень своєї конкурентоспроможності на міжнародному освітньому ринку. Варшавський університет активно розвиває співпрацю з мережами університетів та європейськими асоціаціями, наприклад, з мережею університетів у столичних містах Європи (UNICA) або Європейською Асоціацією Університетів. Це робиться для підтримки розвитку досліджень, підвищення якості освіти та створення спільної навчальної пропозиції.

Основні пріоритети та цілі з розвитку та активізації співробітництва університету з навколишнім середовищем (місцеві та державні партнери) встановлені у стратегічних документах урядом та органами місцевого самоврядування. Збагачення тематики досліджень, освіти та підвищення престижу університету робиться за рахунок нарощування зв'язків із навколишнім середовищем. Співпраця з органами місцевого самоврядування дає змогу залучати нові кошти ззовні з державного та приватного секторів шляхом участі у проєктах соціально-економічного розвитку країни та громадянського суспільства. Університет для виконання таких програм тісно співпрацює зі своїми випускниками, експертами та максимально використовує їх підтримку для розвитку університету.

Варшавський університет постійно прагне до створення найкращих навчальних програм. Для цього здійснюється постійний моніторинг потреб та напрямів співпраці з навколишнім середовищем на місцях. Ці очікування органів місцевого самоврядування, соціальних та економічних установ формують попит на підготовку спеціалістів, що коригує перелік та зміст навчальних програм. Університет постійно оновлює свої освітні та наукові можливості і робить зусилля для визначення соціального попиту на конкретні науково-освітні послуги.

Університет підкреслює інтернаціоналізацію своєї діяльності за рахунок інтенсифікації міжнародного співробітництва в галузі викладання та досліджень. Географічне положення Варшавського університету в країні та Центральній Європі дає можливість його використання як сучасного центру освіти та досліджень європейського і міжнародного значення. На цьому ґрунті університет постійно збільшує кількість угод про співробітництво з іноземними університетами, насамперед у сфері реалізації спільних навчальних та наукових проєктів, а також у підтримці процесів обміну студентами та викладачами і проведення міжнародних наукових досліджень. Така міжнародна співпраця реалізовується в межах програми Erasmus, участі в університетських мережах та консорціумах, спільних освітніх програмах, що передбачають можливості видачі спільних дипломів тощо.

Варшавський університет проводить низку профорієнтаційних заходів для встановлення контактів із молоддю середньої школи та впроваджує спеціальні програми, адресовані школярам. У цьому контексті використовуються можливості сучасних комунікаційних технологій та дистанційних освітніх платформ, таких як проєкт «Відкритий університет», що включає у себе патронат обраних середніх шкіл. Така діяльність дає змогу покращити зв'язок із зовнішніми об'єктами та активувати просування університету для донесення до молодих людей, підприємців та всіх зацікавлених у співпраці з Варшавським університетом його освітньої та наукової пропозиції.

Органи правління Університету вважають це одним із найважливіших завдань, що стоїть перед ними. Для залучення студентів на міжнародному рівні Університет створив ефективну систему просування своєї навчальної та наукової пропозиції для різних груп споживачів за кордоном. Контакт відбувається безпосередньо з групами потенційних абітурієнтів, наприклад, через участь Університету в ярмарках, виставках, освітніх конференціях, а також присутність університету в засобах масової інформації, орієнтованих на чітко визначені аудиторії в країні та за кордоном. Поширення результатів науки та знань є найвищим рівнем просування університету у світі. Надання інформації через ЗМІ про останні дослідження, особливо найбільш цінні з погляду потреб розвитку країни та світу, є ефективним методом Варшавського університету. Нещодавне святкування 200-річчя Варшавського університету дало йому змогу мати велику присутність у ЗМІ та здійснити прорив у власному розвитку. Було отримано значний обсяг коштів на відзначення цієї події, які дали змогу охопити найширший спектр підготовчих заходів, від видавничої та наукової діяльності до культурних і спортивних заходів.

Важливою формою співпраці та контактів із навколишнім середовищем у Варшавському університеті є створена співпраця з його випускниками. Університет використовує ці можливості для співпраці академічного співтовариства з колом практиків для ініціювання партнерських проєктів. Випускники також активно беруть участь у створенні навчальних планів університету та засновують власні професійні асоціації випускників.

Висновки і пропозиції. Проведений аналіз основних пріоритетів розвитку Варшавського університету, що формують стратегію зміцнення його позицій на міжнародному ринку освіти і науки, дав змогу виокремити чотири основних напрями, що забезпечують цей розвиток, такі як інвестиційна програма; програма інформатизації університету; програма підвищення якості управління університетом; програма розширення співпраці з навколишнім середовищем та інтернаціоналізації університету. Варшавський університет побудував свою стратегію розвитку на системних засадах, розуміючи ті виклики, що з'являються у результаті стрімкого інноваційного розвитку у житті суспільства. Для того щоб закріпити свій міжнародний статус у навчальній та дослідницькій сферах, він продовжує працювати над осучасненням своєї матеріальної бази, залучати науковців та викладачів зі світовим ім'ям та розширювати свою участь у міжнародних консорціумах та асоціаціях, виконуючи профільні проєкти.

Цей передовий міжнародний досвід буде корисний для керівників дослідницьких університетів України, що займаються формуванням та реалізацією стратегії їх розвитку.

Список використаних джерел:

1. Uniwersytet Warszawski. Broszura informacyjna. 2017. 12 s.
2. QS World University Rankings. (2017). URL: <https://www.topuniversities.com/universities/university-warsaw#wurs>.
3. Krzysztof Obłyj. Strategia organizacji. Wydanie III. Wydawnictwo Naukowe PWN. Warszawa, 2014. 416 s.
4. Pasieczny J., Glinka B. Błędy menedżerskie – wybrane źródła i implikacje dla rozwoju / J. Pasieczny, B. Glinka // Problemy Zarządzania. 2008. № 4. P. 151–169.
5. Uniwersytet Warszawski: Misja. Strategia rozwoju. URL: <https://www.uw.edu.pl/universytet/misja-strategia-rozwoj>.

Ситницький М. В.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ПРИОРИТЕТЫ РАЗВИТИЯ ВАРШАВСКОГО УНИВЕРСИТЕТА КАК МЕЖДУНАРОДНОЙ ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКОЙ И УЧЕБНОЙ ИНСТИТУЦИИ

Резюме

Исследованы ключевые приоритеты, формирующие стратегию развития Варшавского университета на пути к укреплению своей позиции на международном рынке образовательных и исследовательских услуг. Систематизированы основные направления реализации инвестиционной программы и программы информатизации университета. Обобщен опыт Варшавского университета в сфере повышения качества управления университетом, расширения сотрудничества с окружающей средой и инструментов интернационализации университета.

Ключевые слова: приоритеты развития, Варшавский университет, исследовательский университет, международная учебная институция, стратегия развития.

Sitnicki M. W.

Taras Shevchenko National University of Kyiv

DEVELOPMENT PRIORITIES OF THE WARSAW UNIVERSITY AS INTERNATIONAL RESEARCH AND EDUCATIONAL INSTITUTION

Summary

The key priorities that shape the development strategy of the University of Warsaw in order to strengthen their position in the international market of educational and research services are investigated. The main directions of implementation of the investment program and the program of informatization of the university are systematized. The experience of the University of Warsaw in improving the quality of university management, expansion of cooperation with the environment and the tools of internationalization of the university are summarized.

Key words: development priorities, University of Warsaw, research university, international educational institution, development strategy.

УДК 33.338.431

Скупейко В. В.

Львівський університет бізнесу та права

ЕКОНОМІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

Досліджено аспекти та проблеми управління конкурентоспроможністю підприємств сільського господарства. Окреслено особливості виникнення конкурентних відносин у сільському господарстві. Здійснено характеристику конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств. Зроблено акцент на роль державного регулювання сільськогосподарського виробництва та збут продукції. Визначено економічну ефективність ключовою підосновою конкурентоспроможності підприємств сільського господарства. Окреслено шляхи перспективного розвитку підприємств сільського господарства та перешкоди.

Ключові слова: конкурентоспроможність, аспекти конкурентоспроможності, сільськогосподарські підприємства, конкурентна продукція, економічна ефективність.

Постановка проблеми. Сільське господарство як вид економічної діяльності має низку специфічних характерних особливостей, певною чи повною мірою не характерних для господарської діяльності в інших галузях економіки, які позначаються на сутнісно-понятійних, а також і на системно-структурних параметрах як функціонування, так і забезпечення їх конкурентоспроможності. Це передусім поєднання економічних та природних (біологічних) законів, високий рівень залежності від наявності та якості землі як фактора виробництва, значний вплив на кінцеві результати комерційного, але ще більшою мірою – некомерційного (природно-кліматичного, форс-мажорного та ін.) ризику, необхідність утримання складської, транспортної та інженерної інфраструктури, сезонність і незбігання виробничого та господарського циклів тощо [1, с. 280–282].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченням економічних особливостей функціонування та забезпечення конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств займалися

як іноземні, так і вітчизняні вчені-економісти. Так, особливості формування ринку сільськогосподарської продукції у своїх працях розглядав Н. Павленчик [1], Л. Дяченко [10]. Перспективи розвитку сільськогосподарських підприємств були предметом дослідження І. Гуторової [5], Л. Євчук [6] та В. Олійник [8]. Водночас дослідженнями конкурентоспроможності як мірила ефективності господарської діяльності будь-якого підприємства, а також обґрунтування якісних управлінських рішень із формування політики забезпечення довгострокової конкурентоспроможності підприємств сільського господарства. Особливо це актуально в умовах динамічно змінюваного бізнес-середовища, посилення конкуренції, зростання відкритості внутрішнього і зовнішнього ринку продукції АПК

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Зазначені та інші особливості не тільки необхідно, але й важливо враховувати під час узагальнення теоретико-методологічних засад, а також обґрунтування якісних управлінських рішень із формування політики забезпечення довгострокової конкурентоспроможності підприємств сільського господарства. Особливо це актуально в умовах динамічно змінюваного бізнес-середовища, посилення конкуренції, зростання відкритості внутрішнього і зовнішнього ринку продукції АПК